

Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Cyfrowe spotkania z zabytkami – nowoczesne metody gromadzenia i udostępniania wiedzy o zabytkach*

W dniach 16-17 października w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego odbyła się konferencja zatytułowana „Cyfrowe spotkania z zabytkami – nowoczesne metody gromadzenia i udostępniania wiedzy o zabytkach”. Jej głównym celem był przegląd i wymiana doświadczeń w zakresie elektronicznego przetwarzania danych dotyczących dziedzictwa kulturowego. Na spotkanie licznie przybyli pracownicy instytucji muzealnych, urzędów konserwatorskich, instytutów badawczych i jednostek samorządowych z całej Polski oraz kilku znaczących ośrodków europejskich. Oprócz przedstawicieli środowiska (muzealników, konserwatorów, naukowców) w obradach uczestniczyły osoby związane z turystyką (portal: www.nocleg.info.pl) i edukacją oraz bibliotekoznawcy i informatycy (Infogenia Kraków, Arch-Info Wrocław, S Soft Warszawa). W sumie w konferencji udział wzięło ponad 30 referentów i 120 słuchaczy.

Wykorzystanie technologii cyfrowych w badaniach, ochronie i promocji sztuki rozważano już w latach 70. ubiegłego stulecia, wiążąc z tym nadzieję na poprawę efektywności podejmowanych w tym zakresie działań. W 1973 r. Kazimierz Malinowski pisał: „Wobec [...] ogromnej liczby placówek, które zgromadziły astronomiczne wręcz liczby dóbr kultury, staje się aktualny postulat wprowadzenia pełnej automatyzacji, z użyciem maszyn liczących w celu umożliwienia pełnej

informacji o stanie zasobów tych wszystkich dyscyplin naukowych, dla których muzea są zbiornicami źródeł”¹. Od końca XX w. narzędzia informatyczne rzeczywiście wspomagają badaczy i administratorów zabytków, przede wszystkim na etapie gromadzenia i porządkowania materiału. Obecnie podejmowane są jednak coraz liczniejsze próby prowadzenia przy ich pomocy analiz porównawczych, dotyczących zarówno treści, jak i formy obiektów. Nie mniej istotne staje się także wykorzystanie systemów komputerowych w zarządzaniu dziełem sztuki: powstają aplikacje służące administrowaniu zabytkami w muzeum i poza nim, jak również rozwiązania służące ich ochronie przed kradzieżą lub zniszczeniem. Pełne wykorzystanie możliwości oferowanych przez nowoczesne technologie cyfrowe następuje jednak dopiero wtedy, gdy właściwie określone zostaną cele podejmowanych przedsięwzięć i metody, które dla osiągnięcia tych celów powinny zostać zastosowane.

Na obecnym etapie rozwoju technologicznego jednym z kluczowych zagadnień związanych z tworzeniem dokumentacji cyfrowej dzieła sztuki pozostaje uporządkowanie języka jego opisu. Problem ten wiąże się z wciąż istniejącą koniecznością strukturyzowania informacji w celu ich automatycznego przetwarzania. Od początku lat 90. XX w. podejmowane są próby tworzenia i upowszechnienia standardów w tych dwóch

¹ Kazimierz Malinowski, *Dzieło sztuki w muzeum i kolekcji*, [w:] *Wstęp do Historii Sztuki*, t. 1: *Przedmiot, metodologia, zawód*, Warszawa 1973, s. 131.

dziedzicach, a wiele krajów zdołało już sformułować i przyjąć określone rozwiązania². W tego typu działania zaangażowane są też m.in. ICOM³, UNESCO⁴ czy Rada Europy⁵.

Wrocławską konferencję również rozpoczęły wystąpienia dotyczące kwestii metodologicznych. Zagadnieniom słownikowym swoje teksty poświęciły Alicja Kłoczko (Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków) oraz Ksenia Stanicka-Brzezicka (Uniwersytet Wrocławski). Pierwszy z referatów nosił wymowny tytuł: „Uporządkować nieuporządkowane. Zasady, metoda i problemy tworzenia słowników dla bazy danych rejestru zabytków nieruchomych”. Był on szczególnie godny uwagi, ponieważ dotyczył inicjatywy podejmowanej w centralnej dla dokumentacji zabytków instytucji w Polsce. Podobne zadania próbują niezależnie realizować te wszystkie muzea w kraju, które prowadzą już cyfrową dokumentację swoich zbiorów, dlatego temat ten powrócił w sekcji poświęconej zarządzaniu zabytkiem w kolekcji oraz w towarzyszącej jej dyskusji (m.in. w wystąpieniach Ojcumyły Sieradziej-Malec z Zamku Królewskiego na Wawelu). Nieco niepokojącą tendencją wydaje się natomiast brak współpracy czy choćby wymiany informacji o stosowanych słownikach pomiędzy instytucjami, których działalność koncentruje się wokół podobnych zasobów dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza wobec sprawnie funkcjonujących modeli postępowania w tej dziedzinie w Europie i na świecie.

O formułowaniu i wykorzystaniu międzynarodowych standardów w dokumentacji treści dzieła sztuki traktował referat Kseni Stanickiej-Brzezickiej zatytułowany „System klasyfikacji ikonograficznej ICONCLASS: charakterystyka, przykłady zastosowania, problemy”. ICONCLASS, opracowany ponad pół wieku temu w Holandii, miał na celu ułatwienie badań ikonograficznych, prowadzonych przez naukowców w różnych krajach⁶. Funkcjonuje on w oparciu o hierarchiczną strukturę pojęć, które reprezentowane są za pomocą kodu alfanumerycznego, np. kod 25 F 26 (KRÓLIK) (+ 451) oznacza królika poszukującego pożywienia. Przełomem w stosowaniu ICONCLASSU było stworzenie jego cyfrowej wersji, która

zdecydowanie ułatwiła posługiwanie się systemem. Obecnie narzędzie to stosowane jest w wielu bazach danych w samej Holandii, ale także w Niemczech czy we Włoszech. W oparciu o doświadczenia w zakresie opisu ikonograficznego polskich dzieł sztuki dawnej, jak również opisu dzieł sztuki europejskiej w języku polskim autorka referatu analizowała m.in. przydatność holenderskiego systemu w badaniach nad sztuką w Polsce.

Pozostałe trzy wygłoszone w ramach sekcji referaty – autorstwa Anetty Kępczyńskiej-Walczak (Politechnika Łódzka), Thomasa Brandta⁷ (Bildarchiv Foto Marburg) oraz autorki niniejszego omówienia – dotyczyły standardów strukturyzowania informacji o zabytkach. Niezwykle istotną była wypowiedź Anetty Kępczyńskiej-Walczak, która – w oparciu o badania przeprowadzone w ramach swojej pracy doktorskiej – przedstawiła wciąż mało znane i spopularyzowane w Polsce „modele opracowania danych o zabytkach architektury” oraz zagadnienia związane z ich wdrażaniem (obowiązujące standardy, metody digitalizacji, metadane, słowniki i wielojęzyczność, dostępność i trwałość danych cyfrowych oraz prawne uwarunkowania dokumentacji elektronicznej). Thomas Brandt w swoim referacie pt. „MIDAS – New Developments in an Establishen Standard” scharakteryzował najnowsze tendencje w rozwoju jednego z najbardziej rozbudowanych i uniwersalnych standardów strukturyzacji danych w Europie. Natomiast w referacie „Światowe standardy klasyfikacyjne i przykłady ich zastosowań w polskiej praktyce dokumentacji zabytków” zaprezentowany został krótki przegląd stosowanych w tej dziedzinie na świecie rozwiązań i możliwości ich wykorzystywania w Polsce.

Kolejna sekcja poświęcona była zagadnieniom cyfrowej dokumentacji i prezentacji zabytków „poza-muzelnych”. W jej ramach przedstawiono różnorodne rozwiązania, stosowane w instytucjach badawczych i urzędach ochrony zabytków. Karol Guttmejer (Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków) zaprezentował system obsługujący gminną ewidencję zabytków Warszawy – pierwszą tak obszerną aktualną bazę danych, obejmującą istniejące zabytki architektury w Polsce.

² M.in. Wielka Brytania (<http://www.mda.org.uk>) i Kanada (<http://www.chin.gc.ca>)

³ M.in. poprzez sformułowanie CIDOC Conceptual Reference Model (CRM) jako standardu ISO (<http://cidoc.ics.forth.gr/>)

⁴ W zakresie wspierania standardów i opracowywania słowników: <http://www2.ulcc.ac.uk/unesco/>

⁵ M.in. poprzez wspieranie i upowszechnianie standardów – por. <http://www.object-id.com/heritage/fore.html>

⁶ Szczegółowe informacje o systemie: www.iconclass.nl.

⁷ Thomas Brandt z Bildarchiv Foto Marburg zastąpił Angel Kailus, która miała pierwotnie reprezentować tę instytucję, temat referatu nie uległ jednak zmianie.

System stworzono przy zastosowaniu klasyfikacji MIDAS, zakładając, że będzie on w znacznym stopniu dostępny on-line oraz wykorzystywany przez inne wydziały urzędu miejskiego. O technologicznych aspektach tego projektu mówił Jakub Ławniczak (Arch-Info, Wrocław) w referacie zatytułowanym „System Ewidencji Zabytków w architekturze trójwarstwowej na przykładzie rozwiązania dla Stołecznego Konserwatora Zabytków”. Piotr Jędrzejewski (Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu) przedstawił proste i tanie, bo oparte na standardowym arkuszu kalkulacyjnym, rozwiązanie, ułatwiające szybki dostęp do informacji o zasobach archiwum urzędu. W problematykę dokumentacji konserwatorskiej wpisywało się również wystąpienie Jana Przypkowskiego (Instytut Sztuki PAN), autora projektu digitalizacji dawnych zbiorów fotograficznych Urzędów Konserwatorskich Prus Wschodnich i Dolnego Śląska. Istotną trudność w ramach realizowanego w IS PAN przedsięwzięcia stanowiła „podwójna wartość” inwentaryzowanego zasobu: dokumentacyjna – ze względu na ikonografię fotografii, i artystyczna – ze względu na ich formę.

Dwie sekcje konferencji zostały poświęcone tematyce administrowania zabytkiem w kolekcji. Niezwykle interesujące okazały się doświadczenia Muzeum Narodowego w Warszawie, zawarte w referacie Lidii Karcskiej pt. „Inwentarz elektroniczny zastosowany w Muzeum Narodowym w Warszawie w świetle istniejących przepisów o inwentaryzacji zbiorów muzealnych”, oraz Zamku Królewskiego na Wawelu, przedstawione przez Ojcumię Sieradzką-Malec i Janusza Kanieckiego w wystąpieniach poświęconych wdrażaniu i wykorzystaniu oprogramowania dla muzeów „ze szczególnym uwzględnieniem modułów systemu wpływających na zmianę jakości pracy muzealnika”. Prezentacje te wskazały możliwości twórczego wykorzystywania standardowego systemu muzealnego – w tym przypadku aplikacji MONA i MUSNET – do realizacji indywidualnych potrzeb muzeum. Natomiast o doświadczeniach związanych z wdrażaniem systemów informatycznych w muzeach zgodnie z wytycznymi rządowymi opowiedziała Elżbieta Oficjalska z Muzeum Wsi Opolskiej. Ten blok tematyczny uzupełniły referaty projektantów oprogramowania Haliny Słomki (Biuro Usług Informatycznych S Soft, Warszawa) oraz Marka Żabickiego i Jarosława Borelowskiego (Infogena sp. z o. o. Kraków) – którzy przedstawili metodykę

tworzenia programów muzealnych, a także Marcina Kamińskiego (Politechnika Opolska) i Romana Ciasochy (Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu), którzy zaprezentowali niezwykle interesujący program współpracy placówki muzealnej z uczelnią w zakresie opracowywania materiałów promocyjnych muzeum przy zastosowaniu animacji 3D.

W kolejnych sekcjach przeanalizowane zostały projekty, których celem było opracowanie materiału cyfrowego służącego badaniom lub popularyzacji i promocji sztuki. Wieloletnie doświadczenia londyńskiego Courtland Institute of Art scharakteryzowała Anna Bentkowska-Kafel, omawiając realizowany od 1988 roku projekt „Korpus rzeźby romańskiej w Wielkiej Brytanii i Irlandii” (CRSBI – The Corpus of Romanesque Sculpture in Britain and Ireland). Sławomir Brzezicki (Herder Institut Marburg) i Adam Żurek (Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu) przedstawili koncepcje tworzenia obszernych repertoriów ikonograficznych dla regionalnego dziedzictwa kulturowego. Wystąpienie Sławomira Brzezickiego – „Projekt internetowego portalu tematycznego o pomnikach sztuki w Europie Środkowowschodniej – problemy i perspektywy konsolidacji systemów bazodanowych” – dotyczyło metod współpracy różnych instytucji, których uwaga koncentruje się na tym samym obszarze kulturowym, gdy tymczasem Adam Żurek przedstawił propozycję stworzenia centralnego zasobu danych dla regionu historycznego – „Śląskie Archiwum Ikonograficzne”. Niejako na drugim biegunie tego typu przedsięwzięć znalazł się projekt Diany Codogni-Łańcuckiej (Uniwersytet Wrocławski), którego celem była dokumentacja jednego wybranego zespołu dzieł – kolekcji grafik Albrechta Haselbacha. Prezentacja prób cyfrowego opracowania tak różnorodnego materiału zabytkowego inspirowała refleksję nad możliwościami dalszego wykorzystania powstających w ten sposób zasobów, np. w ramach uniwersalnych przeglądarek pozwalających prowadzić kwerendy w wielu bankach danych jednocześnie. W dziedzinie promocji dziedzictwa kulturowego dla wielu słuchaczy całkowitą nowością był natomiast geocaching⁸, który stał się tematem prelekcji Piotra Kuroczyńskiego (Technische Universitaet Darmstadt).

Kolejne sekcje zostały poświęcone grafice cyfrowej. Swoistym wprowadzeniem w tematykę stał się referat Anny Kuśmidrowicz-Król o nieco „barokowym” tytu-

⁸ <http://www.geocaching.com/>

le: „Reprezentacja cyfrowa dzieła sztuki i jej znaczenie dla współczesnego muzealnictwa – techniki multimedialne – perspektywa rozwojowa czy konkurencja”, oferujący szeroki przegląd inicjatyw podejmowanych dotychczas w tym zakresie w muzeach europejskich. Różnorodne zastosowania najnowszych technologii z dziedziny grafiki cyfrowej zaprezentowali natomiast prelegenci z Muzeum Pałacu w Wilanowie: Eryk Bunsch na przykładzie kamei omówił „praktyczne wykorzystanie skanerów z oświetleniem strukturalnym” w dokumentacji dzieł sztuki, a Elżbieta Modzelewska – możliwości „odwzorowania struktury powierzchni obiektu zabytkowego za pomocą skanu 3D”. Oba opracowania powstały przy współpracy Roberta Sitnika (Wydział Mechatroniki Politechniki Warszawskiej). O tym, że skanowanie 2D może być równie problematyczne, opowiedział tymczasem Maciej Pawlikowski (University Of Cambridge) w wystąpieniu zatytułowanym „Dialog pomiędzy techniką a sztuką: znaczenie zagadnień technicznych związanych z tworzeniem cyfrowych kolekcji on-line”. Pałac w Wilanowie posłużył także jako przykład Rafałowi Szambelanowi (Międzyuczelniany Instytut Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki, Warszawa), który zaprezentował wykorzystanie oprogramowania GIS do celów graficznej dokumentacji konserwatorskiej powierzchni architektonicznej.

Technologie 3D to jednak nie tylko wsparcie dla badań. Ich wielostronne wykorzystanie dla popularyzacji i promocji wiedzy o sztuce przedstawił Piotr Kuroczyński, omawiając „problemy i potencjały” cyfrowej rekonstrukcji architektury na przykładzie niezwykle interesującego projektu ilustrującego 2000-letnią historię Bazyliki św. Piotra w Watykanie i 850-letni rozwój Kremla w Moskwie.

Dla uczestników konferencji bardzo istotne okazały się również wątki prawne i etyczne, stanowiące konsekwencje stosowania nowoczesnych technologii cyfrowych, zwłaszcza w dziedzinie dokumentacji obrazu. W tym kontekście należy przede wszystkim zwrócić uwagę na referaty Ewy Święckiej (Muzeum Narodowe w Warszawie) pt. „Zastosowanie technik cyfrowych w konserwacji malarstwa ściennego: dokumentacja, aranżacja, badania” oraz Anny Bentkowskiej-Kafel, zatytułowany „Na marginesie postulatów Karty Londyńskiej: historyczna wiarygodność zabytku wirtualnego”. Wywołana przez nie dyskusja, chwilami bardzo burzliwa, dowodziła znaczenia podnoszonych zagadnień dla badaczy i inwentaryzatorów, jednocześnie

nasuwając skojarzenia z wątpliwościami, jakie pod koniec XIX w. budziło w historykach sztuki zastosowanie w dokumentacji zabytków fotografii analogowej.

Obrady zamknął referat poświęcony publikacji osób polskiego dziedzictwa kulturowego w Internecie na przykładzie portalu Polska.pl, autorstwa Marka Marca (Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa) i Huberta Wajsa (Archiwum Główne Akt Dawnych), zakończony pokazem filmu ilustrującego związki pomiędzy „małą” i „wielką” historią.

Zarówno tematyka wystąpień, jak i towarzyszących im głosów w dyskusji świadczy o tym, że sięganie przez badaczy sztuki po nowoczesne technologie cyfrowe odbywa się dzięki coraz gruntowniejszej wiedzy o ich możliwościach, ale i przy świadomości zagrożeń, jakie technologie te ze sobą niosą. W rozmowach uczestników powracały takie zagadnienia jak: ekonomiczność przygotowywania i administrowania dokumentacją digitalną, jej trwałość i sposoby archiwizacji, wiarygodność dokumentu cyfrowego oraz faktyczny wpływ narzędzi cyfrowych na poprawę efektywności badań i ochrony dziedzictwa kulturowego. Obecnie organizatorzy odbierają szereg sygnałów świadczących o tym, że dyskusja ta jest kontynuowana i że oczekiwane są kolejne spotkania poświęcone podjętej w ramach konferencji problematyce.

dr Agnieszka Seidel-Grzezińska

*Pracownik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego.
Zainteresowania badawcze autorki obejmują ikonografię, zwłaszcza
emblematykę nowożytną oraz metodologię badań.*